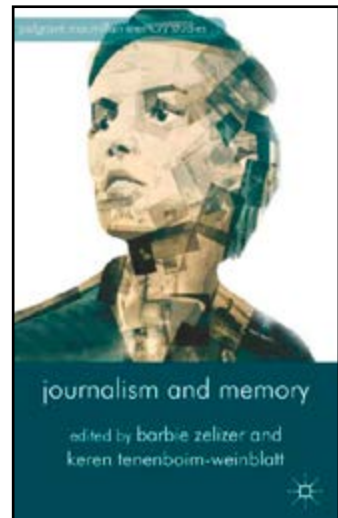

Novinarstvo i sjećanje

Barbie Zelizer, Keren Tenenboim-Weinblatt
(eds.), *Journalism and Memory*, Palgrave
Macmillan, 2014

Snežana Bajčeta¹

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu

Uprkos preovlađujućem mišljenju da je „prvi zapis istorije“, novinarstvo i njegova uloga u stvaranju kolektivnog sjećanja nisu u većoj mjeri osvijetljeni i artikulirani. Na izostanak novinarstva iz studija kolektivnog sjećanja ukazuju autori knjige *Novinarstvo i sjećanje*, koji tragaju za načinima na koje novinarstvo povezuje prošlost i sadašnjost kroz različite prakse, oblikujući ono što pamtimo. Kako su novinarstvo i kolektivno sjećanje povezani? Kako se oslanjaju jedno na drugo, međusobno podrivaju i dovode u pitanje? Zašto je novinarstvo neizostavno važno za studije sjećanja i zašto zanemarivanje dimenzije sjećanja ograničava potpuno razumijevanje novinarstva? Ovo su pitanja koja su okupila dvadeset eminentnih autora, koji su doprinijeli postavljanju novinarstva na agendu studija sjećanja, stvarajući temelje za dalje preispitivanje ovog odnosa, kao i istraživanje uloge novinarstva u kreiranju kolektivnog pamćenja savremenih društava.

Knjigu su uredile Barbi Zelizer (Barbie Zelizer), profesorka Univerziteta Pensilvanija i Keren Tinenboim-Vajnblat (Keren Tenenboim-Weinblatt), profesorka Hebrejskog univerziteta u Jerusalimu. One u uvodnom dijelu knjige postavljaju osnovu za razumijevanje složenog odnosa novinarstva i sjećanja, identifikujući prostornu i vremensku osnovu, odnosno trajektorije i domene, kao osnovne konstrukte ovog odnosa. „Dok trajektorije omogućavaju hronološko rasklapanje aktivnosti između dvije ili više tačaka u vremenu, domeni

¹ Kontakt sa autorkom: snezanabajceta@gmail.com

u fokusu imaju koherentnu ravan djelovanja u jednom trenutku“ (Zelizer & Tenenboim-Weinblatt, 2014: 3). Knjiga je podijeljena u četiri poglavlja: Trajektorije novinarstva i sjećanje, Domeni novinarstva i sjećanje, Novinarstvo i vizuelno pamćenje, Novinarstvo i institucionalno pamćenje.

U prvom dijelu knjige, Džefri K. Olik (Jeffrey K. Olick) ukazuje na osnovne probleme zbog kojih veza novinarstva i sjećanja nije dovoljno osvijetljena u literaturi. Prvi je nepovezanost studija novinarstva i studija sjećanja, što je onemogućilo interdisciplinarno razumijevanje ovog odnosa. Drugi se tiče sve većeg zanemarivanja značaja novinarstva u eri novih medija, zbog čega je umjesto novinarstva mnogo zastupljenije pitanje odnosa medija i sjećanja. Poimanje savremenih medija, novinarstva i sjećanja, nepreciznost ovih generalizovanih kategorija predstavljaju treći problem. Praksa, kako Olik objašnjava, jasno ukazuje da je upravo novinarstvo „društveni okvir sjećanja“: novinari i novinarske organizacije zasnivaju svoj rad na sjećanju, njihov rad mora biti relevantan za publiku – „oblikovan je *društvenom* memorijom“ (Olick, 2014: 25), sjećanje kao komemoracija nerijetko je novinarska tema i, najzad, rezultat novinarskog rada su arhive, budući istorijski izvori, osnove kolektivnog pamćenja.

Iako odnos novinarstva i kolektivnog pamćenja autori do sada nisu dovoljno jasno artikulisali, Barbi Zelizer u nastavku poglavlja objašnjava kako je kolektivno pamćenje oduvijek bilo oslonjeno na neku vrstu medijacije, i prije nastanka novinarstva kao profesije kakvu danas znamo. Usmena medijacija kao „sijenka“ sjećanja, zatim vizuelizovano i materijalizovano novinarstvo kao „drugi“ sjećanja, do „facilitatora“ i „preduslova“ kolektivnog pamćenja u savremeno doba, prema ovoj autorki, ukazuju na to da novinarstvo ne samo da je prisutno u razvoju ideja o sjećanju, već ima centralnu mnemoničku ulogu. Ipak, pravci razvoja studija novinarstva i studija sjećanja su do nedavno, metodološki, bili sasvim drugačije usmjereni. Transnacionalni karakter savremenog, umreženog novinarstva nadilazio je granice metodološkog nacionalizma studija sjećanja, koje su i novinarstvo posmatrale samo do nacionalnog nivoa.

Međutim, kako objašnjavaju Volkmer (Volkmer) i Li (Lee), intervjui sa studentima iz različitih zemalja koji su se doselili u Australiju o njihovom sjećanju na 11. septembar, pokazuju kako se sjećanje prilagođava i mijenja u slučaju napuštanja nacionalno uokvirenih politika pamćenja. Autori identifikuju četiri načina „ukrštanja“ javnih sfera, oko kojih se stvara novi (nadmacionalni) nivo sje-

ćaja: ukrštanje kao medijacija, pregovaranje, otpor i prisvajanje. Oni zaključuju da je „nacionalno kolektivno sjećanje samo jedna forma pamćenja“ (2014: 63).

Konceptualizaciju kolektivnog sjećanja i novinarstva, konačno, usložnjavaju i tehnološke promjene, prvenstveno u smislu nastanka novih medija u „postradiodifuznom svijetu“, kako ga naziva Edi (Edy). Ona problematizuje pojmove mejnstrim i kolektivnog sjećanja u novom tehnološkom okruženju, kada, usled izostanka zajedničke osnove kolektivnog pamćenja, nastaje niz međusobno isključujućih „silosa sjećanja“, koji nikada ne moraju da stupe u interakciju. To može imati pozitivne posledice, poput Otvaranja prostora za manjinske verzije kolektivnog sjećanja, kojima radiodifuzija nije uvijek bila dostupna, ali može dovesti i do smanjenja potencijala za postizanje političkog kompromisa ili smanjenja osjećaja kolektivnog identiteta, npr. nacionalnog.

Poglavlje posvećeno domenima novinarstva i sjećanja u fokusu ima narativ, vizuelno i institucionalno pamćenje. „Narativ se smatra najvećim aparatom socijalne konstrukcije“ (Zelizer & Tenenboim-Weinblatt, 2014: 6). Kako novinarstvo postaje motor kulturnog pamćenja, odnosno na koji način je prošlost inkorporirana u sadašnjost kroz narativ, i to onaj nekomemorativni, pitanje je koje Šadson (Shudson) postavlja u prvom odjeljku. Prvi način odnosi se na korišćenje prošlosti u cilju intenziviranja vrijednosti priče, odnosno na referisanje na prošlost, kako bi se ukazalo na jedinstvenost priče, rijetkost, važnost. Drugi na korišćenje istorijskog konteksta kao okvira za objašnjenje priče i treći na izvještavanje o ljudskim pričama u kojima sami akteri referišu na nekomemorativne prakse važne za vijest.

U nastavku poglavlja, Tinenboim-Vajnblat razmatra pitanje vremena kao resursa novinarstva. Ona pojašnjava na koji način vrijeme u novinarstvu postaje diskurzivni i narativni resurs – objekt reprezentacije i naracije, i to kroz primjere izvještavanja o kidnapovanju i zarobljeništvu. U ovim temama, kako smatra autorka, proticanje vremena postaje priča po sebi, odnosno vijest sa „elastičnom“ aktuelnošću i vrijednošću. Priča koja u fokusu ima mjerenje vremena, u novinarstvu ima trostruku ulogu: reprezentacionu, ritualnu i upućuje na djelovanje. Mjerenje vremena kao dio reprezentacionog diskursa ogleda se kroz presjeke kojima se sumira proteklo vrijeme (npr. provedeno u zarobljeništvu). Kada novinarska priča, pozivanjem na akciju u slučaju nerazriješenih događaja ima dimenziju svojevrsne misije, novinarski diskurs poprima ritualne karakteristike. Dok su prethodni usmjereni na mjerenje proteklog vremena – retrospektivno,

u novinarskoj priči koja ukazuje na to šta treba uraditi (ubuduće), novinarstvo razvija prospektivnu dimenziju sjećanja.

„Kolektivno sjećanje tiče se sadašnjosti, ne manje (ili čak više) nego prošlosti“ (Neiger, Zanberg i Mayers 2014: 113). Ovom tvrdnjom Najger, Zanberg i Majers otvaranju zanimljivo poglavlje o „obrnutoj memoriji“, konceptu koji se odnosi na kulturne mehanizme i novinarsku praksu, fokusiranje na prošlost kroz sadašnji trenutak: „prošlost se obilježava kazivanjem sadašnjosti“. Kroz primjer obilježavanja Dana sjećanja na Holokaust u Izraelu, autori ispituju vrijednosti novinarske prakse, organizacioni aspekt i vrijednosti kojima se konstruiše zajedničko sjećanje. Oni razvijaju tipologiju vijesti u kojima je prošlost resurs: dodatno pojašnjenje, osnov za analogiju, predmet izvještavanja. Kao „nosioc“ kolektivnog sjećanja, autori identifikuju ljude, mjesta, (simboličke) objekte i različite socijalne fenomene. Narativna strategija „obrnute memorije“ čini da se događaji iz prošlosti održavaju kao aktuelni, kroz pripisivanje komemorativne i vrijednosti izvještavanja.

Osim različitih narativnih praksi, vizuelizacija je neizostavan aspekt novinarskog rada. Hariman i Lukatiz (Hariman i Lucaties) otvaraju pitanje uloge fotografije u stvaranju kolektivnog sjećanja, budući da je fotografija „zamrznuto“, neponovljivo svjedočanstvo momenta iz prošlosti, sa mogućnošću jakog emocionalnog i simboličkog naboja. Ovo pitanje se razmatra na primjerima krupno fotografisanih šaka i stopala i njihovom značenju u širem političkom kontekstu. Zaključuje se da izolovani djelovi tijela, kao svojevrsni simboli političkog tijela, dopunjuju novinarski narativ, posebno zbog činjenice da su anonimni, čime se vjernije oslikavaju socijalni tipovi, politički odnosi, kolektivno iskustvo. Takve metafore i metonimije, fragmenti stvarnosti, impersonalnost, čine da cjelokupna ikonografija postaje osnov političke imaginacije i kolektivnog pamćenja.

Aktuelno „participatorno“, „konvergentno“, „umreženo“ novinarstvo u okviru „nove ekologije sjećanja“ predstavlja odklon od klasičnog novinarstva u kojem su novinari-profesionalci „prvi zapisničari istorije“. U nastavku poglavlja, Anden-Papadopulos (Anden-Papadopulos) otvara pitanje alternativne etike i estetike vizuelnog i audiovizuelnog sadržaja koji proizvodi publika. Snimak ubistva Nede Agha-Soltan tokom protesta koji su usledili posle izbora u Iranu 2009. godine, primer je na osnovu kojeg autor identifikuje estetske karakteristike građanskog oslikavanja stvarnosti: hiperobilnost, loš kvalitet snimka, tzv. „sirov“ materijal, odsustvo narativa. Ove odlike su, smatra autor,

u međuzavisnom odnosu sa identifikovanim etičkim aspektima, a to su subjektivnost, afektivnost i zastupništvo. Sve to razlikuje „objektivno“ profesionalno od „građanskog“ novinarstva kao neposrednijeg, emocionalnijeg, „realnijeg“ svjedočenja, koje preoblikuje ustaljene procese stvaranja kolektivnog sjećanja. Ono sada predstavlja novi „novinarski“ kvalitet koji, kako se zaključuje, treba da se prosije kroz sito profesije, tako što će proći verifikaciju, odstranjivanje emocionalnosti, provjeru tačnosti i pouzdanosti, a tek onda biti spreman za diseminaciju u javnosti.

Pitanjem stvaranja kolektivnog sjećanja u „globalnom polju“ bavi se Ana Riding (Anna Reading), analizirajući vijesti o ubistvu Bin Ladena, koje su bile rezultat ukrštanja novinarskog profesionalnog rada i „neprofesionalnog“ svjedočenja korisnika društvenih mreža. „Globalno polje“ predstavlja koncept razvijen na osnovama Burdijeove teorije i podrazumijeva spoj globalnog i digitalnog, koji je osnova za „postmemoriju“, u kojoj se značajno mijenja klasični odnos novinara, teksta i publike. „Rad novinara u globalnom polju je transmedijalan, brz i globalno ekstenzivan, spaja „živi“ materijal sa arhivskim, potiče iz više novinarskih i nenovinarskih izvora“ (Reading, 2014: 175). U slučaju izvještavanja o ubistvu Bin Ladena, slika koja je potekla sa Tvitera („*The Situation Room*“) predstavlja svjedočenje o svjedočenju ubistva, primjer je „skretanja“ sjećana (postsjećanja) u pravcu izbjegavanja kolektivnog pamćenja na ubijenog teroristu.

„Povezujući zaokret“, u vidu rastuće prisutnosti i dostupnosti digitalnih tehnologija, uređaja i medija koji su uvedeni u kulturu postoskudice, otvorio je pitanje prirode cjelokupnog novinarstva“ (Hoskins, 2014:179). U ovom poglavlju, Hoskins ispituje dinamiku veze novinarstva, sjećanja i konflikata u kontekstu „povezujućeg zaokreta“ sa fokusom na fotožurnalizam. On smatra da je sjećanje u epohi postoskudice medijalizovano istovremeno spontanim, nedovršenim, mobinim, kao i konstruisanim, uređenim, novinarskim arhivama. Dvije vrste trajektorije sjećanja, koje on naziva difuzionim i tradicionalnim, a u kontekstu ratovanja, definisane su novim tehnologijama koje, približavaju publiku ratnim zonama (savremene kamere), dok neke druge drže vojne aktivnosti izvan novinarskog, dakle, i domašaja javnosti (dronovi).

Poslednji dio knjige posvećen je institucionalnom pamćenju, načinom na koje se ono kroz novinarstvo mobiliše, te kako promjene institucionalnih parametara novinarstva oblikuju sjećanje na ključne istorijske događaje. Karlson i

Berkovic (Carlson i Berkowitz) otvaraju poglavlje pitanjem kako novinari obilježavaju sjećanje na preminule kolege. To je, smatraju oni, značajan pokazatelj novinarske kulture, budući da su takve komemoracije definišuće za novinarsku praksu, prilika su za revalidaciju profesije, ili revidiranje aktuelnih normi i legitimizaciju novih formi. Tako sjećanje pokazuje svoju „graničnu“ dimenziju između sadašnjosti i budućnosti novinarske prakse.

Polazeći od pitanja koje je postavila Zelizer o tome kako pamtimo i zašto pamtimo na način na koji pamtimo, Švarc (Schwartz) ispituje period ranog novinarstva u SAD i načine na koji se mijenjala reprezentacija Linkolnovog Getisburškog govora. Kao interpretator činjenica, novinarstvo postaje kulturni sistem koji ne samo da arhivira i tumači aktuelne događaje za budućnost, već i revidira prošlost koju „donosi“ u sadašnjost. Autor pokazuje da je Linkolnov govor godinama bio selektivno interpretiran, a kasnije je pretrpio sveukupnu reviziju značenja, do toga da je prema Linkonu svrha rata bila u rasnoj jednakosti. Novinari revizionisti i oni više konzervativni tako učestvuju u procesu stvaranja kolektivnog sjećanja na dva načina: kroz uokviravanje i usklađivanje, koje postavlja sasvim novu perspektivu istorije u skladu sa aktuelnim trenutkom.

U nastavku, Kič (Kitch) takođe analizira američko novinarstvo, ali sa ciljem da pokaže na koji način mediji tokom dva vijeka strateški koriste sjećanje, kao svojevrsnu mjeru uspješnosti samog medija, od inicijalne faze osvajanja uticaja, preko perioda dominacije, do faze borbe za opstanak kao relevantnih institucija u javnoj sferi. Tokom XIX vijeka, nastajuća štampa je referisala na američku istoriju kao temelju na kojem se gradio kredibilitet medija. Zatim se autoritet medija temelji na samom mediju, u prepoznatljivim novinarima i emiterima tokom XX vijeka, dok je za savremene medije izvor autoriteta sopstvena slavna prošlost. Novi mediji XXI vijeka, najzad, ostvaruju neke sasvim nove „istorijske“ uloge, zaključuje autor.

U posljednjem poglavlju, Kajzer (Kaiser) na primjeru argentinskog novinarstva i izvještavanja sa suđenja koja su usledila po okončanju diktature, pojašnjava proces konstruisanja kolektivnog sjećanja u ovoj zemlji. Metodama opservacije saslušanja, analizom medijskog izvještavanja i intervjuima sa novinarima, autorka zaključuje da suđenja „obezbjeđuju nove informacije... prekidaju tišinu... dosežu do svih djelova zemlje“ (Kaiser, 2014: 254-5) Ona smatra da suđenja predstavljaju javni prostor za „ispisivanje sjećanja, kao i arenu

za sučeljavanje mišljenja, u ovom slučaju, o „državnom terorizmu“. U tome je veliki značaj uloge novinara kao svjedoka i „agenata“ sjećanja.

Knjiga *Novinarstvo i sjećanje* uspješno je postavila temu ovog zanemarenog odnosa na teorijsku i istraživačku agendu i time postala značajna polazna tačka za njegovo dalje preispitivanje, na empirijskoj i na teorijskoj ravni. Ukrštanjem dviju sasvim razdvojenih disciplina, autori su otvorili novi prostor za konceptualizacije u oba teorijska okvira. Pokazali su na koji način novinarstvo sa svojim interpretativnim, simboličkim, reprezentacionim, javno-servisnim i drugim odlikama ima značajnu ulogu u oblikovanju kolektivnog sjećanja. S druge strane, kolektivno sjećanje, kao osnov legitimacije, narativni i vizuelni resurs, osnova zajedništva, neiscrpan je izvor za „prvo zapisivanje istorije“.

